

YAHYA KEMAL BEYATLI'NIN ELÇİLİK YILLARI VE DİĞER RESMİ VAZİFELERİ

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra, hemen bütün kurum ve kuruluşlarda başlayan yenileşme çabalarından Hariciye Nezareti ve ona bağlı elçilik müessesesi de nasibini almıştır.

Osmanlı Devleti'nin, 18. yüzyılın son çeyreğinde(1) oluşturduğu "Osmanlı Daimi Elçilikleri", 20. yüzyılın ilk çeyreğinde büyük bir değişim geçirir. Bizatihi devletin kendisi de değişmiştir. İmparatorluktan millî devlete geçilmiş, bir o kadar önemi haiz Türk-İslam medeniyeti, yerini Batı medeniyetine terk etmiştir. Medeniyetler, bir bakıma müesseselerdir. Elçilik müessesesi de yeni medeniyetin gereklerine, başta kanunlarındaki yenilenme(2) ile uyumlandırılmaya çalışılmıştır.

Biz bu yazımızda Yahya Kemal'in elçilik yılları ve diğer resmi vazifeleri üzerinde durmaya çalışacağız.

"Hazine-i İrfandır, Şairdir, Münşi'dir, Müverrihdir."

1912 yılında Paris'ten İstanbul'a gelen genç bir adam, Peyam başmuharriri Ali Kemal tarafından; "Kari'lerimiz Süleyman Sadi Bey'i tanımazlar. Bu genç bir hazine-i irfandır, şairdir, müverrihdir" şeklinde tavsiflendiriliyor, ilk yazısı ise, "Umarız ki kari'lerimiz bu satırları, layık olduğu en'am-ı takdire mazhar kılarak o refik-i şebabımızı böyle mesud iştigallere ister istemez sevk ederler" temennisiyle takdim ediliyordu(3).

Türk okuyucusu, arayışlarına cazibeli bir mahfilde cevaplar bulabileceğine inanarak, on sekiz yaşında Paris'e firar edip, yirmi yedi yaşında "Eve dönen adam"a, gerek yazılarında, gerek sohbetlerinde büyük alâka gösterdi.

Yahya Kemal, cumhuriyetin ilk yıllarındaki birçok elçimiz gibi, diplomalı bir bürokrat değildi. Ancak, kendisini, diplomatik hayata hazırlamış, yetiştirmiş bir ortamın içinde bulmuştu. Paris'te "Ecole Libre des Sciences Politiques (Ulum-ı Siyasiyye Mektebi)"in seksiyon diplomatiğine kaydolanmış, bu mektebin beş şubesinden biri plan harici siyaset şubesine yazılmış ve derslere devam etmiş(4), kuvvetli bir Fransızca ve muhakeme yeteneği kazanmış olarak İstanbul'a dönmüştü.

İlk diplomatik vazifesi, 1922 yılında Birinci Lozan görüşmeleri münasebetiyledir. Lozan Heyeti murahhasasında, Ruşen Eşref (Onaydın) ile beraber matbuat ve istihbarat işlerini idare etmek üzere müşavir olarak görevlendirilmiştir(5). Oradan, Muazzez Nimet ve Leylâ hanımlara yazdığı bir mektupta, kendisine verilen vazifenin ağırlığını üzerinde ne denli hissettiğini ve ciddiye aldığını şöyle

Nezahat ÖZCAN

Gazi Üniversitesi Fen - Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Araştırma Görevlisi

anlatır: "Konferans müzakerelerinin sürekli cazibesine tutulduk, o zamandan beri bila fasıla dımağen meşgulüz. İnsan bu alemin içinden harice pek az bakabiliyor. Bahusus benim meşguliyetim daima bir ihtimam ister. Ben de işimde hadd-ı azami intizam ve sa'y gözetiyorum, ta ki bir şair, vatan işlerini lazım olduğu gibi göremez denilmesin. Bilirsiniz ki şairlere dünya işlerinde hiçbir kusur affedilmez; Ben bunun aksini isbat etmeğe çalışıyorum (6).

Yahya Kemal, İkinci Lozan görüşmelerine katılmaz. Onun vazifesi Nihat Reşat (Belger)'a verilir.

Lozan'daki vazifesinden sonra milletvekilliği yılları başlar(7). 1923'te, 379 oyla liste başı "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti ve Halk Fırkası namına Urfa Livası"ndan(8) meclise girer. 1925'te Türkiye - Suriye Sınır Tahdidi Hey'eti'nde vazifelendirilir. "Fransızlarca yapılan bu müzakerede Payas İstasyonu'nun arkasında altı kilometre arazi ile, Kilis'ten on üç, Hassa'dan on sekiz Türk köyünün anavatana ilhakını temine muvaffak olmuştur"(9).

Polonya / Varşova: 14 Haziran 1926 – 14 Mart 1929

**"Bir erganun ahengi yayılmakta derinden
Duydumsa da zevk almadım İslav kederinden"**

1926 yılına kadar Yahya Kemal, siyasi ve diplomatik vazifeler içinde yetişir. 14 Haziran 1926 tarihine gelindiğinde, kendisine Varşova orta elçiliği(10) verilir(11). Hem Varşova'dan, hem de daha sonra elçilik yaptığı diğer şehirlerden dostlarına yazdığı mektuplarda, sürekli olarak vatana duyduğu hasretten bahseder. "Gönlü, İstanbul'un en özlü sesiyle dolu" gurbet ve hasret duyguları içindedir. Abdülhak Şinasi (Hisar)'ye Varşova'dan yazdığı mektupta, sakın bir hayat geçirdiğini (12), vazife dışında devamlı okuduğunu, bilhassa tarih üzerinde durduğunu ve İstanbul kütüphanelerinden ayrı olduğunu yazar(13). Varşova'dan Fazıl Ahmet (Aykaç)'e yazdığı mektupta ise (8 Aralık 1927), şiirle dolu olduğunu, içindeki büyük birikintileri bir şiir mecmuasına dönüştürmeyi arzuladığını belirtir(14).

Yahya Kemal, kırk iki yaşında üzerine aldığı bu vazifede, hem san'atkar bir mizaca sahip olmanın sıkıntılarını çekmekte, hem de diplomatik hayatın gereklerini yerine getirmeye çalışmaktadır. 11 Temmuz 1928'de Faruk Nafiz'e Varşova'dan "...bu Temmuz'da İstovanya'da yapılan "Şiir ve Teganni" bayramları diye fevkalade millî yortulara bizden de iştirak istediler. Ben bu teklifleri Maarif Vekaleti'ne

yazdım. Fakat, henüz bir cevap gelmedi. Zaten yortular da geçti"(15). diye yazar. Yahya Kemal, sadece siyasi elçilik değil, aynı zamanda kültür elçiliğini de üstlenmiştir. Raufi Manyasi, onun Varşova'daki tesirini şu cümlelerle değerlendiriyor: "Tertip edilen müteaddit resm-i kabuller esnasında Polonya'da kendisini o kadar sevdirmiş olduğunu çok canlı delillerle müşahede ettik. Laalettayın bir kordiplomatik azası gibi değil, kendilerinden biri imiş gibi etrafım alıyorlar, musahabesini arıyorlardı. Hem büyük bir fikir adamı, hem insanı hayretlere gark eden bir hafıza kuvveti de inzimam ederek, ender rastlanır kudrette bir tarihçi olarak, Türk-Polonya tarihi münasebetlerini orada bilmeyenlere adeta aşılmaş, onların takdir, sevgi ve hürmetlerini bihakkın kazanmış bulunduğu her vesile ile göze çarpıyordu"(16).

"Yabancılar Sefirle Konuşunca Türkiye'yi Görmeli"

Yahya Kemal, Paris yıllarının muhassılaması, 1912'de İstanbul'a döndüğünde etrafında hemen teşekkül eden hayranlar topluluğu ile kendi ikliminde almıştı. Bu ilk sefirlik vazifesinde ise, Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışında, hem tarih bilgi ve muhakemesi, hem de diplomatik münasebetlerde gösterdiği titizlikle kendisini ikinci defa ispatlıyordu, Yahya Kemal, bir sefirden neler beklendiğinin bilincinde olan bir diplomattı. Sefirlik vazifesi ile ilgili şu tespitleri önemli olsa gerektir: "Sefir niçin istihdam edilir? İş orada değil. Bir sefir bir milleti temsil eder. Ahlak ve karakterce ileri olmalı. Yabancılar sefirle konuşunca Türkiye'yi görmeli. Mantalitesini anlamalı. Türkiye'nin timsali olmalı. Beynelmilel münasebatı mükemmel bilmeli. Böyle sefir ecnebi memleketlerde daha da olgunlaşır (17).

Yahya Kemal, Varşova'daki bu ilk elçilik vazifesinde bazı endişeleri de yaşamaktadır. Bu endişelerin temelinde, sanatkar bir mizacın siyasette, diplomaside ne derece başarılı olacağı veya siyaset ile sanatın birbirini nasıl etkileyeceği soruları yatmaktadır.

Yahya Kemal, Varşova'da bulunduğu yıllarda Napolyon'un Almanya seferi ile ilgili bir kitap okur. Kitapta Napolyon'un XVIII. asır Almanyası'nda ediplerin politika ve yönetimden uzak tutulmalarını kınadığı görüşüne yer verilmiştir. Napolyon'a göre Almanya, bu davranışın bedelini ağır bir şekilde ödemiştir. Napolyon'un bu tesbiti Yahya Kemal'i bir hayli düşündürür. Varşova'dan 9 Kasım 1928 tarihinde Fazıl Ahmet (Aykaç)'e yazdığı

mektupta, bu endişeleri dile getirir: "Bir milletin mütefekkirleri, onun mukadderatına en ziyade alakadar olan ve en hassas insanlar ise herkesten ziyade onların politika içinde yaşamaları doğru olur. Trabzon mebusu ve sabık Maliye Nazırı Hasan Bey'in (18) buna muteriz olduğunu bilirim, fakat bu bahiste onu dinlememeli. Kendi milletinin mütefekkirleri ile düşüp kalkan bir rejimin iş amirleri, tasviyekar bir murakabe altında bulunduruluyorlar, demektir. Bu ne kadar hayırlı bir şeydir. Hemen hepsi havastan ve fikir aleminde yetişmiş olan şu Fransız Cumhuriyeti'nin ricaline bakıyorum da gıpta ediyorum

"Şu hayatta hiçbir şey olmayanlar, bir şey olanları bilhassa politika içinde görünce hemen taşlamaya başlar. Mesela 'Aman efendim o şairdir.' yahut da 'Feylesoftur!' diye hatta "Mühendistir, doktordur!" diye tensik etmeye çalışırlar değil mi? Nadanların bir halet-i ruhiyesi tahlil edilince anlaşılır ki, politika yani bir milletin mukadderatının cereyanları tamamıyla şahsiyetsiz olanların elinde bulunmalıdır demek istiyorlar. Ben bu nazariyeyi tersine çevirerek bir parlamentonun içinde hiçbir mesleğe ve meziyete muzaf olmayan bir kimse görünce: 'Bu adam politika ile uğraşamaz, dışarı atınız, çünkü kendisi hiçbir şey değildir! ...' demek isterdim"(19)

Bu müdafaa cümleleri, yine de kendisi hakkında yapılan tenkitleri engelleyemedi. "Siyaset onun mesleği değildi. Hayatta böyle bir terbiye almamıştı. Hariciyemizle ne yakından, ne uzaktan alâkalı idi"(20) denilerek diplomalı sefir olmayışı tenkit ediliyordu. Üç yıla yakın bir süre Varşova'daki çalışmaları ve etrafındaki hayranları, kardeşi Reşat (Beyatlı) tarafından şöyle anlatılıyor: "Halide Edib'in bir yazısında da belirtildiği gibi, o zaman Varşova sefareti, ilim adamlarının adeta mütevali ziyaretgâhı olmuş ve bu sebeple Yahya Kemal, en büyük akademik nişanı almıştı. Madrid'de de ilim ve saray muhitinde derin bir hürmet halesi içinde yaşadığım lafla değil, neşriyatla ispat mümkündür. Bu arada kendisine müsteşrikler kongresince bir de akademik nişan verilmiştir(21). Fehmi Nuza da, "Yahya Kemal Beyatlı Hariciye Hizmetinde" adlı makalesinde Yahya Kemal'in, 14 Haziran 1926 tarihinden 14 Mart 1929 tarihine kadar Varşova'da bulunduğu 33 ay müddetince dikkatle vazifeleri yerine getirdiği, bakanlığı aydınlatmada kusur etmediği hususlarını dile getirmektedir(22). Yahya Kemal, Varşova Orta Elçiliğinden 14 Mart 1929'da ayrılmıştır.

İspanya / Madrid: 6 Şubat 1929 - 1932

"Zil, şal ve gül. Bu bahçede raxsın bütün hızı...
Şevk akşamında Endülüis üç defa kırmızı."

Yahya Kemal'in Madrid'deki göreve atanma tarihi, 6 Şubat 1929(23), göreve başlama tarihi ise, 29 Şubat 1929'dur. Madrid elçiliği sırasında bir takım geziler yapan(24) Yahya Kemal, elçilik vazifesine başladığında, İspanya tahtında Kral XIII. Alfonso vardır. Yahya Kemal Kral Alfonso'nun takdirini kazanır. Yahya Kemal'i av partisine davet eden Kral, onun sohbetlerinden bir hayli etkilenir(25).

Yahya Kemal, Madrid'de Kral Alfonso'u kendisine hayran bırakır: "Yahya Kemal'in vatanını sevmesi, tarihini sevmesi, millî mefahirini sevmesi, yalnız biz Türkleri heyecanlandırmıyor, Vatanını çok seven, çok zeki, çok zarif İspanya Kralı XIII. Alfonso'u da heyecanlandırıyor.(...) Hariciye Nazırını çağırıp kendisine:

"- Ben de böyle sefir isterim, bu Türk sefiri gibi İspanya sefiri isterim, demesi, büyük hadise oluyor. Kral sözlerine devamla diyor ki:

'-Türk sefirinin bütün Türk tarihi başının içinde, vatanının aşkı da kalbinde. ...'(26).

1930 yılında yol ve otel masraflarını bizzat karşılayarak, misafir ettiği Vala Nureddin, kültür elçiliği vazifesini başarıyla yerine getiren ev sahibi Yahya Kemal hakkında şunları yazıyor." ... gayet iyi tarih bilen Yahya Kemal, İspanya tarihinde de derinleşmişti. Beni tarihi menkıbelerin havası içinde yaşatarak - Tuleytule ve Escorial Şatosu dahil- İspanya'nın birçok yerlerinde gezdirdi. O sıralarda memleket bir isyan başlangıcı havasını yaşıyordu" (27).

Dostu, eski büyükelçi Münir Erteğün'ün tavsiyesi üzerine yazdığı İspanya hatıralarında, İspanya, şehir şehir özellikleri ile tasvir edilmekte, bilhassa mimari doku üzerinde yorum ve mukayeseler yapılmaktadır(28).

San'atkar mizacı ve musikiye olan ilgisinin de tesiriyle Yahya Kemal, İspanya'nın kültür hayatı ile yakından alâkadar olmuş, İspanya'yı köy köy gezerek bilgi edinmiştir(29).

Yahya Kemal, bir medeniyet nişanesi olan Madrid'i çok sever: "Uzlete iyi alışmış insanlara göre Madrid sıkıntılı bir şehir olmakla maruftur. Hakikat de böyledir. Genç, kanı hareketli, eğlenceye düşkün, hareketi seven insanlar burada rahatsız olabilirler. Lakin ben günden güne daha ziyade münzevileştikten, sekiz dokuz asır evvel mutekif ve münzevilerin divan olduğu için, Araplar tarafından 'Mücerred' ismi verilmiş olan Madrid'den memnunum"(30).

Madrid elçiliğini yürütürken, kendisine Lizbon (Portekiz) elçiliği de verilir: "Aram hükümetle daha doğrusu Tevfik Rüştü ile iyi değildi. Tevfik Rüştü sık sık Portekiz sefirliğini de bana vermek istiyordu. Nihayet itimatnamemi göndermiş (böyle ara açıklığına can kurban). Kış sonunda kalkıp Portekiz'de gittim. Lizbon'a varınca: 'aman burada kalma, Estoril'e git' dediler. Vale ile oraya gittim. Gayet lüks yeni bir otel yapılmıştı. Ona indim. Sonra Lizbon'a itimatnamemi vermeye gittim. Hükümdar çok iyi bir insandı, İstanbul'u çok sevdiğini söyledi.

"Lizbon çok sıkıntılı bir yer. Bana İstanbul'a benzediğini söylemişlerdi. Lizbon, ancak İstanbul'un Dolapdere'sine benziyor. Estoril de cenup denizine açık olduğu için çöl gibi sıcak oluyordu. On gün sonra Madrid'e döndüm"(31).

Yahya Kemal, Mart 1931'de birdenbire elçiliği bırakarak Paris'e gider(32). Madrid meselesini kardeşi Reşat Beyatlı, Paris seyahatine değinmeksizin, Yahya Kemal'in Ankara'da istihdam edilmek üzere çağrıldığını, Tevfik Rüştü(33) ile aralarının iyi olmamasından dolayı Yahya Kemal'in, onun emrinde maiyet katibi gibi çalışmak istemediğini, bunu bir izzet-i nefis meselesi addederek sefaretteki vazifesini terk etmek suretiyle bıraktığını anlatmaktadır(34).

1958 yılında, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'ndaki delegeler arasında Adile Ayda da vardır. Üç aya yakın bir süre Altıncı Komisyonun çalışmalarına katılan Ayda, dönüşte Madrid'e uğrar. Maksadı, Yahya Kemal'in Madrid'den Paris'e gidiş sebeplerini bulmaktır. Yahya Kemal'in elçilik yaptığı dönemden kalan tek kişi olan Büyükelçilik Kavası Mustafa Topaloğlu ile görüşür. Mustafa Efendi, Yahya Kemal'in çok içtiğini, içince kendisini kaybetmediğini ancak, ertesi günleri rahatsız olarak geçirdiğini anlatır. Adile Ayda, meseleyi 'bir şair alınganlığına bağlamaktadır. 1929-1932 yılları, İspanya'da iç savaşın olduğu, buna bağlı olarak karışıklıkların yaşandığı yıllardır. Adile Ayda, Yahya Kemal'in bu karışık dönemde gereken titizliği göstermeyerek, Bakanlığa yeterli malumatı veya resmi bir evrakı zamanında göndermemiş olduğu kanaatini taşımaktadır(35).

Yahya Kemal'in Dışişleri'nde aldığı ilk vazife yerlerinden ve Varşova'dan yazdığı mektuplarda, kendisine verilen bu vazifeleri 'şair' sıfatını aşarak yerine getirme çabası içinde olduğunu ve bu konuda ne kadar titiz davrandığını belirtmiştik. Sanatkar bir mizacın, bürokratik kayıt altına girmesi, zamanı kullanırken dikkatli davranması zorunluluğu, sanatkar olmayanlara göre daha zordur. Yahya

Kemal'de, diplomatik hayatın zor ve çetrefil şartları ile şair mizacının çatıştığını sarıh bir şekilde görmemekle beraber, mektuplarında, diplomasideki münasebetlerin tabii olmayışından şikayetlendiğini, her fırsatta İstanbul'a ve dost çevresine olan hasretini dile getirdiğini görmekteyiz: "Bu akşam da bizim hey'et-i murahhasa ilk ziyafetini veriyor. İki saat sonra hepimiz aşağıdayız. Diplomasi aleminin sun'iyeti içinde iki üç bendesi saat geçireceğiz(...)

"Mamafih, hiçbir şiir ü hayale kapımaksızım temin ederim ki bizim Kandilli'deki alemimiz, bütün bu alemden kat kat güzel, eğlenceli ve hoştu. Kandilli'nin suları, ağaçları, dağları gözümde tütüyor"(36).

İspanya'dan yazdığı bir mektupta da, yine mekanın sıkıcılığında bahseder: "Heyhat ki insanın ruhu ne kadar san'ata mevkuf olsa yine bir müzeye kapanamıyor; etrafında hayat istiyor. Bu itibarla Madrid çok sıkıyor"(37).

Varşova'dan Süleyman Nazife gönderdiği 16 Ağustos 1924 tarihli mektupta ise(38), "Medeniyetin bin türlü külfetlerle vücuda getirmeğe çalıştığı neş'eler"in İstanbul'da dostları ile yaptığı sohbetleri unutturmadığını yazar. Çok mamur, medeni, ancak eğlenceli olmayan yağmurlu ve kapalı havanın hüküm sürdüğü Varşova, dağ ve deniz ufkundan(39) mahrum oluşuyla da Yahya Kemal'e fazla cazip gelmez. Şair, İstanbul hasreti ile dopdolu Tamburi Cemil Bey'i dinler: "Burada ömrüm masa başında geçiyor. Çok okuyor ve çok yazı yazıyorum.(...) Bazen odamda, gece yarlarına doğru, Cemil Bey'in bir taksimini veya peşrevini fonografa koyuyorum, Boğaziçi ve İstanbul havasına giriyorum"(40).

Adile Ayda, Dışişleri arşivinde yaptığı araştırmada, 5 Nisan 1932'de merkezde görevlendirilmek üzere Yahya Kemal'e telgraf geldiğini, bu telgrafta 20 Nisan'da Paris'e tedavi için gideceği yazılı olan bir telgrafta cevap verilmiş olduğunu tespit eder. Yahya Kemal, bilindiği gibi, 25 Nisan 1932'de müstafi sayılmıştır.

Yahya Kemal'in merkeze çağrılmasına rağmen, Ankara'ya dönmeyip tedavi maksadıyla Paris'e gitmesi, farklı şekillerde yorumlanacaktır. Bunlardan biri, alfabe değişikliği meselesinde Atatürk'le Yahya Kemal arasındaki(41) görüş ayrılıklarına dayandırılmaktadır: "Yahya Kemal, Madrid elçiliğine tayin edildikten sonra, Atatürk'e veda etmeye gelmişti. Atatürk, kendisine, tasavvur ettiği harf inkılabından bahsetmişti. Şair, 'nasıl olur, koskoca Türk kütüphanesi, Türk kültürü ne olacak?' diye sormuş, Atatürk, hiç cevap vermemiştir. Harf

inkılabı gerçekleşince, Yahya Kemal, Madrid'den Paris'e geçmiş, ne vazifesinin başına ne de Türkiye'ye gelmeğe cesaret edememiştir, kendisine teminat verilince de memlekete dönebilmiştir"(42).

Afet İnan'ın değindiği gibi, alfabe değişikliği meselesinde, Atatürk ile Yahya Kemal arasında görüş farklılıkları vardır. Ancak Yahya Kemal'in Paris'e gidiş tarihi 1932, harflerin değiştirilmesi ise, 1928'dir.

Yahya Kemal'in Madrid'den Paris'e gidişi ile ilgili bir yazıda ise, şair, "Karanlıkta kar yağıyor / Sen Madrid kapısındasın / İki çıplak çocuk gibi üşüyor ayakların" dizelerinin şairi ile mukayese ediliyor, yurda dönmek için "Hamdullah Suphi'nin yanına sığındığı" ve Atatürk ile aralarını düzeltmek için "kendisini bağışlatmasını" istediği yazılıdır(43).

Madrid'den Paris'e gittiği 1930'lu yıllar, aynı zamanda sağlığının da bozulmaya başladığı yıllardır Doktoru Prof. Dr. Nihat Reşat Belger, Madrid sonrası Yahya Kemal'in içinde bulunduğu halet-i ruhiyeyi: "... aynı zamanda bir ruhi ızdırıp içinde kıvrıyor, üzüyor, sıkılıyor ve neş'esini bulamıyordu. Çok konuşmuyor, sükutu tercih ediyor ve çok düşünüyordu. Ruhî bir depresyon içinde olduğu aşikar idi"(44) cümleleriyle tespit ediyor. Bu cümleler, vazife mesuliyetini üzerinde hisseden bir insanın ruh hali ile ilgili ipuçları vermektedir.

Yahya Kemal, bir müddet Paris'te tedavi görür. Bu sırada, Hamdullah Suphi, Bükreş'te elçilik vazifesindedir. 1933 yılı sonlarında Yahya Kemal, O'nun yanına gelir. Aralık'ta Hamdullah Suphi ile Karadeniz'den İstanbul'a, oradan da Ankara'ya gelirler(45). Bu geliş, biraz da Hamdullah Suphi'nin ısrar ve zorlaması ile olur(46). Atatürk, Yahya Kemal'in dönüşü üzerine ertesi gece bir davet verir(47).

1934 yılında, IV.dönem milletvekili olarak meclise giren Yahya Kemal, yıl sonunda Tekirdağ'dan V. dönem milletvekili seçilir. 1943 yılına kadar bu vazifesi devam eder. 1943'te bir ara CHP'nin estetik müşavirliğini yapar. 1932'de müstafi sayıldığı Madrid elçiliğinden ayrılışından on bir yıl sonra, 1943'te emeklilik işlemlerinin yapılmasını ister. 1 Ağustos 1943'te emeklilik işlemleri neticelenir(48). 1945'te Recep Peker ve İsmet İnönü öncülüğünde CHP ikiye ayrılır. Her iki kanat da, Yahya Kemal'i ara seçimlerde aday göstermek ister(49). Yahya Kemal, bu teklifleri kabul etmeyince, üniversite öğrencileri aralarında imza toplamak suretiyle adaylığı kabul etmesini isterler. 1946 seçimlerinde İstanbul'da yapılan kısmi seçimi büyük bir oy çoğunluğu ile kazanır ve böylece İstanbul milletvekili

olarak meclise girer. 1946 büyük seçiminde ise kaybeder.

Pakistan / Karaçi: 21 Şubat 1948-24 Mart 1949

"Sefaretler ehliyetli adam yetiştirmeye yarar "

Yahya Kemal, Sermet Sami Uysal'a anlattıklarına göre, 1946 seçimlerine ısrarlar neticesinde katılmıştır. Kazanamayınca Başbakan Recep Peker, onu zahmetlerinden dolayı Pakistan'a elçi olarak göndermek ister: "Karaçi Büyükelçiliği'ni bana çok uygun gördü. Hasan Saka bana otelde rastlayınca 'Namzetliğin uygundur' dedi. O zaman Necmettin Sadak, Hariciye Vekili idi. O da aynı şeyi söyledi"(50).

Adile Ayda, Karaçi vazifesinin verilmiş hikayesini şöyle tespit etmektedir: "Halk Partisi döneminin son yıllarında Yahya Kemal'in büyük hayranı Necmettin Sadak Dışişleri Bakanı olunca, beş yıldan beri emekli bulunan şaire Karaçi Büyükelçiliği teklif edilmişti. Şair de teklifi kabul etmiş, yeni kurulan Pakistan devletine Türkiye'nin ilk büyükelçisi olarak gitmişti"(51). Yahya Kemal, 9 Şubat 1948'de Pakistan'a hareket eder(52). 21 Şubat'ta da Karaçi'de vazifesine başlar. 1947 yılında bağımsızlığın kazanan Pakistan'da, Türkiye'nin ilk büyükelçisi olarak Cumhurbaşkanı Muhammed Ali Cinnah(53) ve bütün Pakistan aydınlarından büyük bir alaka görür. Türk-Pakistan kültür birliği toplantısında İngiliz, Amerikalı aydınların da bulunduğu sohbetlerde, hem şairliği, hem de kültür adamlığı ile dikkatleri çeker ve cazibe merkezi olur(54). Yahya Kemal, Tarık Buğra'nın deyişiyle 'kültür devliğini burada da göstermiştir.

İstanbul nüfus kayıtlarına, doğum tarihi 1300 olarak gösterilen Yahya Kemal, rûmî-arabi takvim anlaşmazlığı neticesi iki yıl daha çalışabileceği halde yaş haddinden -iki yıl daha erken- emekli edilir(55).

Adile Ayda, hem, *Yahya Kemal'in Fikir ve Şiir Dünyası'nda*, hem de *Böyle idiler Yaşarlarken'de* şairin, Pakistan'ın ne sıcak iklimine, ne de siyasi muhitine alışabildiğini, emekli olmak için bizzat kendisinin müracaatta bulunduğunu yazmaktadır(56).

24 Mart 1949'da Ortaelçi payesi ile emekliye ayrılır. Büyükelçilikten emekli olduğu halde altı yüz lira zararla "Ortaelçi" maaşı bağlanmıştır(57). Böylece, Yahya Kemal'in üç yıl Varşova, üç yıl Madrid, bir yıl da Karaçi olmak üzere toplam yedi yıllık elçilik hayatı, 1949'da sona erer.

Hikmet Vehbi Eralp, Yahya Kemal'i ne elçilik, ne de mebusluğun değiştirdiğini, görev yerleri ve alanlarının değişmesine rağmen, dost çevresinin aynı kaldığını, dostlarına ve çevresindeki insanlara bakışında ve onlarla ilişkilerinde hep aynı kaldığını belirtir(58).

Yahya Kemal'in elçilik yaptığı yıllar, Türkiye Cumhuriyeti'nin her sahada yapılanmaya gittiği, ekonomik bakımdan sıkıntılı yıllardır. Şair bu sıkıntılı hariciyeye akseden tarafının ağırlığını da taşımaktadır. Görev yerlerinden yazdığı mektuplarda yaşadığı bu sıkıntılardan bahsetmektedir(59).

"İspanya'dan gönderdiği tahriratlar dışında yazılı eserleri kalmayacak mı?"(60) diye soran Peyami Safa, daha sonra Yahya Kemal'in şiir telakkisinin üç devreden geçerek teşekkül ettiğini, bu devrelerden üçüncüsünü Avrupa elçilikleri sonrası olarak değerlendirir(61).

Yaygın olan kanaat, Cumhuriyetin ilk yıllarında kaht-ı ricalden dolayı Hariciye teşkilatında, yabancı dil bilenlerin görevlendirildiklerini, bu insanların başkaca bir hikmetleri olmadığı yönündedir. Yahya Kemal, bu kanaati değiştirmeye yeter. Mustafa Kemal'in iktidar yıllarında (Tek Adam

olduğu yıllar) Yahya Kemal örneğinde olduğu gibi isabetli kararlar ve vazifelendirmeler, daha sonraki büyükelçiliğe getiren Atatürk'ün, bu tutumuyla toplumumuzu bir 'bilim ve sanat toplumu' olmaya doğru yönlendirmek istediği ortada değil mi?"(62).

Diplomasız bir sefir olmasına rağmen, Paris'te devam ettiği dersler, aldığı ilk siyasi vazifeler içinde hem bilgisini, hem muhakemesini kuran ve zenginleştiren Yahya Kemal, sefaret görevinde "Şairdi, başaramadı" dedirtmemek için azami bir gayret göstermiştir.

Yahya Kemal'in bir inkırazı yaşayan Türk gençliği için nasıl bir fonksiyon taşıdığını ve yerine getirdiğini Hüseyin Özbay: "Kıymet yer ve zevkler krizine düşmüş yeni Türk nesli için gerekli olan 'aynileşme modeli' (idendifikasyon) Yahya Kemal gibi çok manâlı bir Türk Rönesansçısı ile gerçekleşmiş oldu"(63) şeklinde tespit ediyor.

Yahya Kemal, her şeyden önce kültür adamıdır ve Türk kültürüne aşiktir. Elçilik yıllarını araştırmaya çalıştığım bu çalışmada da onun bu yönü ileri çıktı. Şairliği ise, zaten tartışılmayacak kadar ortadadır.

DİPNOTLAR

1. Ercüment KURAN, **Türkiye'nin Batılılaşması ve Milli Meseleler**, Diyanet Vakfı Yayını, Ankara, 1994, s. 11-20; Cevdet PERİN, **Tanzimat Edebiyatında Fransız Tesiri**, İstanbul, 1946, s. 19-24; Yirmisekiz Çelebi **Mehmet Efendi'nin Fransa Seyahatnamesi** (Haz: Beynun AKYAVAS), T.K.A.E, Yayını, Ankara 1993, s. 155. Yasemin GÖNEN, **"III. Selim Döneminde Rusya'da İkamet Elçiliği Açma Niyeti"**, Tarih ve Toplum Dergisi, Mart 1993. C. 19. S: 111. s. 7-8.
2. Kemal GİRGİN, **Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri Hariciye Tarihimiz** (Teşkilat ve Protokol) T.T.K. Yayını, II. Baskı, Ankara 1994, s.216; Mustafa GÖRÜRYILMAZ, **Mustafa Kemal Döneminde Hariciye Vekaleti'nin Gelişmesi 1919-1938**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora tezi, Kayseri 1990, s. 257 ve belgeler.
- (Yahya Kemal, hariciyeden yetişmiş olmamasına rağmen seçilmesinde isabet edilenlerden biridir: "Sanatçının, kendi hakkını tam anlamıyla, bütünsel olarak kullanabildiği dönem, bir tek Cumhuriyet dönemi olmuş. Yazarı, sanatçıyı, bilim adamını çevresine toplayan Atatürk, onlar için belki bir telif düzenlemesi getirmemiş ama, koruyup, kollamak bir yana kurduğu cumhuriyeti bu insanların eline teslim etmiş. Onları bakanlığa, milletvekilliğine getirmiştir.)
3. Süleyman SADİ, **"Sorbonne'de Bir İhtilaf Münasebetiyle"**, Peyam. 2 Teşrin-i sani 1329; Yahya KEMAL, yıllar Sonra Siyasi ve Edebi Portrelerde Ali Kemal'e en fazla yeri ayırarak bu jسته karşılık verecektir.
4. Nihad Sami BANARLI, **Yahya Kemal'in Hatıraları**, İstanbul 1960, s. 44.
5. Nihal Reşad BELGER, Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası, C:1, İstanbul 1959, s 117; Rıza NUR, Lozan **Hatıraları**, Boğaziçi Yayınları. İstanbul 1991, s. 36-39.
6. Yahya KEMAL, **Mektuplar Makaleler**, Fetih Cemiyeti, İstanbul 1977, s. 105-107 (18 Kanun-ı Sani 1923 Lozan, Tarihli Mektup).
7. Alemdar YALÇIN, **"Yahya Kemal'in Milletvekilliği ve Ankara Günleri"**, Doğumunun 100. Yıldönümünde Yahya Kemal Beyatlı Semineri-Bildiriler, Ankara 1985, K. ve T. Bak., Milli Kütüphane Yayını-Toplantı Bildirileri Dizisi:2, s.145-152.
8. Atatürk'ün Tebrik Telgraifi, Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası, C:3, (Haz: Nermin Suner PEKİN- Dr. Muhtar Tefikoğlu), İstanbul 1988, s. 193.
9. Nihat Sami BANARLI, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, M.E.Bak. Basımevi, İstanbul 1987. C:2, s.1172; Reşat BEYATLI, Yahya Kemal'in elçilik öncesi siyasi

- vazifelerini şöyle sıralıyor: İstiklal Harbinin şerefle hitanı bulması üzerine merhum, Lozan Konferansı müşavirliğine tayin edilmiş, daha sonra Türkiye - Sırbistan sulhunun teatisi için mebus ve hariciye encümeni azası sıfatıyla Belgrad'a gönderilmiştir. Bu seyahati sırasında eski harb ve kahramanlık sahnelerimiz olan Tamışvar, Estergon, Peşte ve Tuna havalisini dolaşmış, tetkiklerde bulunmuştur. Mebus seçildikten sonra Hatay'ın bize ilhaki mevzuunda vazifelenirilmiş, İstanbul'da Fransız Büyükelçisi Mösyö Sarrouit ile müzakereleri hazırladıktan sonra, hariciye katiplerinden Şahap Bey ile İskenderun'a giderek, Fransız heyetiyle müzakere ve temaslarda bulunmuş, neticede vatanımıza mühim bir miktar arazi kazandırmakta rolü ve hizmeti olmuştur", "Yahya Kemal'in Hayatı", **Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası**, C:1, İstanbul 1959, s. 140.
10. Hariciye Vekaleti'nde elçilik sınıflandırılması 1930 yılında, şehirlerin önem derecesine göre yapılmıştır. Buna göre Büyükelçilikler (Berlin, Londra, Moskova, Paris gibi) 1. sınıf elçilikler, (Atina, Bem, Kahire gibi) 2. sınıf elçilikler, (Belgrad, Bükreş, Madrid gibi) Maslahatgüzarlık, (Brüksel, Lahey, Prag gibi) Başkonsolosluklar, (Baş şehbenderlik, Bağdat, Marsilya, Nev-york gibi) 1. sınıf konsolosluklar, (Şehbenderlik, Baku, Kudüs, Köstence gibi) 2. sınıf konsolosluklar, (Şehbenderlik, Gümülcine, Selanik gibi) Konsolos vekilliği, (Şehbender vekilliği, Belgrad, Cenevre, Varna gibi) olarak sıralanmaktadır.
11. Varşova'da itimatnamenin sunulması ve diğer yazışmalar için bakınız: Fehmi Nuza, "Yahya Kemal Beyatlı Hariciye Nezaretinde", **Ölümünün Yirmibeşinci yılında Yahya Kemal Beyatlı**, T.K.A.E, Yayını, Haz.Şikri Elçin-Muhtar Tevfikoğlu-Sadık K. Tural, Ankara 1983. s. 173-175.
12. Bu "çok sükunlu hayat" edebiyatımıza "Kar Musikileri"ni kazandırır. Şiirin yazılış hikayesi; Nihat Sami BANARLI, **Yahya Kemal Yaşarken**, İstanbul Fetih Cemiyeti, 2. baskı, 1983, s.61-66; Mehmet Kaplan'dan öğrendiğimize göre on üç yılda tamamlanmıştır. Mehmet KAPLAN, "Yahya Kemal Şiirlerini Ne Zaman ve Kaç Yılda Yazdı?", Kubbealtı Akademi Mecmuası, Y:9, S:1, Ocak 1980, s.24-26.
13. Abdülhak Şinasi HİSAR, **Ahmet Haşim Şiiri ve Hayatı-Yahya Kemal'e Veda**, Varlık Yayınları, Ağustos 1969, s. 185.
14. Yahya Kemal, "**Varşova Mektupları**", Hayat, Y:3, C:5, S:12, 28 Kasım 1928, s.6-7.
15. Yahya Kemal BEYATLI, **Mektuplar-Makaleler**, s. 96-97.
16. Raufi MANYASI, "Birkaç Hatıra-H", **Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası-1**, İstanbul 1959, s. 104-110.
17. **Yahya Kemal'in Dünyası**, Derleyen: A. Süheyl ÜNVER, Tercüman Tarih ve Kültür Yayını, İstanbul 1980, s. 120-121.
18. Hasan Hüsnü Bey, Trabzon Mebusu, 1924-1926 tarihleri arasında iki defa Maliye Bakanlığı yapmıştır. Lozan'a giden heyette Hasan Hüsnü Bey de vardır. Yahya Kemal'in bu ilk diplomatik vazifesi sırasında Lozan'da Hasan Hüsnü Bey'le aralarında bir münakaşa geçmiş olabilir diye düşünüyoruz. Ayrıca bakınız:
- Olaylarla Türk Dış Politikası**, C:1 (1919-1973), Haz.Mehmet GÖLÜBOL-Cem SAR, Beşinci baskı, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1982, s.52.
19. Yahya KEMAL, "Varşova Mektupları", **Hayat**, Y:3, C:5, S: 112, 28 Kasım 1928, s. 6.
20. Hakta Süha (GEZGİN), **Yeni Mecmua**, 15.6.1939.
21. Mustafa BAYDAR, **Edebiyatçılarımız Ne Diyorlar?** İstanbul 1960, s.49.
22. Fehmi NUZA, **Ölümünün Yirmibeşinci Yılında Yahya Kemal Beyatlı**, s 174-175.
23. "Senelerimin Bilançosu"nda, "Kötü talihle geçmiş bu hazin senemde Varşova'dan Prag'a, oradan Cenevre'ye geldim. Bir gün Lozan'da kaldım, sonra (Bern) da Münir'de (Mehmet Münir Erteğin, o sırada Washington büyükelçimizdir, N.Ö.) misafir kaldım. Onunla galiba İnterlaken'e ve birkaç civar şehre gittik. Madrid elçiliğine oradan gittim" cümleleri yazılıdır. (Banarlı, **Yahya Kemal'in Hatıraları**, 1960, s. 131-132), s 132.
24. ,s.132.
25. Sermet Sami UYSAL, **İşte Gerçek Yahya Kemal**, İnkılap ve Aka Kitabevi, İstanbul 1972, s.1 15.
26. Münevver AYAŞLI, **İştiklerim-Gördüklerim-Bildiklerim**, Boğaziçi Yayınları, 1990, s.63-64.
27. Vala Nureddin, "İspanya'da Yahya Kemal'in Bir Ay Misafiri Olmuştum", **Aile**, C:2, S:5, İlkbahar, 1948, s. 16 (Endülüste Raks şiiri de ilk defa bu mecmuada ve aynı sayıda yayınlanmıştır).
28. Yahya KEMAL, **Mektuplar Makaleler**, s.3-20.
29. Hilmi YÜCEBAŞ, **Bütün Cepheleriyle Yahya Kemal, Hayat, Hatıraları, Şiirleri**; Faruk YENER, "**Yahya Kemal ve İspanyol Müziği**", İstanbul 1962, s.260-261.
30. Hüseyin Avni Şanda'ya İspanya'dan yazdığı 18 Kanun-i sani 1931 tarihli mektup: "Yahya Kemal'in Kaleminden İspanya", **Hayat**, Y:7, No:317, s.45, C:1 1, s.8-9.
31. Sami UYSAL, **İşte Gerçek Yahya Kemal**, s.1 13.
32. İstanbul Ansiklopedisi'nde "azledildi" denirken (Yahya Kemal Beyatlı maddesi, C:5, s.2611, yazar Aysel ÖZ), Yahya KEMAL, "**Senelerimin Bilançosu**" ve "**Kaldığım Yerler'de** "Madrid elçiliğinden çekildim" (s.132) ve "1932'de Madrid azlimden sonra" ifadelerini kullanmaktadır (Nihat Sami BANARLI, **Yahya Kemal'in Hatıraları**). Fehmi Nuza'nın makalesinde ise, konuya değinilmeden Pakistan devresine geçilmiştir.
33. Tevfik Rüştü ARAS, 22.11.1924-4.3.1925 ve 26.10.1937-11.11.1938 tarihleri arasında iki defa Hariciye vekilliği yapmıştır.
34. BAYDAR, **Edebiyatçılarımız Ne Diyorlar?**, s. 49.
35. Adile AYDA, **Yahya Kemal'in Fikir ve Şiir Dünyası**, Hisar Yayınları, Ankara 1979, s.69-95.
36. Lozan'da Nimet ve Leyla Hanımlara yazdığı 18 Kanun-ı sani 1923 tarihli mektup: **Mektuplar Makaleler**, s. 105.
37. **a.g.e.**, s. 5.
38. Zeynep KERMAN, "Yahya Kemal'in Neşredilmemiş Bir Mektubu ve Vasiyeti", **Doğumunun 100. Yılında Yahya Kemal Beyatlı**, Marmara Üni. Yayınları, İstanbul 1948, s. 193-198.
39. Burada şairin "Ufuklar" şiirini hatırlayalım **Kendi Gök Kubbemiz**, 6. baskı, s.94-95.
40. Zeynep KERMAN, a.g.m., s. 196.

41. Atatürk ile Yahya Kemal münasebeti için bkz. Saffet Ürfi BETİN, **Atatürk İnkılabı ve Ziya Gökalp-Yahya Kemal-Halide Edip Adıvar**, Güven Basımevi, İstanbul 1951, s.96; Rauf MANYAS, "Birkaç Hatıra" I, **Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası**, C:1, 1959, s. 104-107; Afet İNAN, **Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler**, İş Bankası Yayınları, 2. baskı, 1968, s.286-289; Nihat Sami BANARLI, **Türkçe'nin Sırları**, 2.baskı 1975, s.97-98, Cahit TANYOL, **Türk Edebiyatı'nda Yahya Kemal İnceleme ve Anılar**. Remzi Kitabevi, İstanbul, 1985, s.189-191; Yılmaz ÖZTUNA. "Atatürk ve Yahya Kemal", **Tercüman**, Y:28, s.9603, 17 Kasım 1988. s.6; Fuat BAYRAMOĞLU, "Mustafa Kemal Atatürk ve Yahya Kemal Beyatlı". **Doğumunun Yüzdüncü Yılında Yahya Kemal Beyatlı**, Atatürk K.M.Yay., Ankara 1994, ş.5-37; Önder GÖÇGÜN, **Edebiyat Dünyası ve Atatürk** Atatürk K.M. Yay., Ankara 1995, s. 133-142, 143-155.
42. **Akşam Gazetesi**, "Atatürk ve Şair". 19.11.1961 (Afet İNAN'dan nakil).
43. Mehmet KEMAL, "Yahya Kemal Madrid'den Kaçıyor", **Günaydın Gazetesi**, 22 Kasım 1975, s. 1-4.
44. Nihat Reşat BELGER, "Yahya Kemal'in Hastalığı", **Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası**, C:1, İstanbul 1959,s.H8.
45. Nihad Sami BANARLI. **Yahya Kemal'in Hatıraları**, İstanbul 1960. s. 133.
46. Hilmi YÜCEBAŞ, **Bütün Cepheleriyle Yahya Kemal**, İstanbul 1962. s.243-245.
47. **Ölümünden Sonra Yahya Kemal Hakkında Yazılanlar ve Şiirleri**, Derleyen: Doğan Nail ALTUNCUOĞLU, 1958, s;78,
48. A AYDA **Yahya Kemal'in Fikir ve ŞiirDünyası**,s.91
49. Nihad Sami BANARLI, **Resimli Türk Edebiyat Tarihi**, C:2. s. 1172; Sevinç KURTÇA Devrim **Meseleleri İçinde Yıl Esasına Göre Yahya Kemal**, G.Ü.S.B. Ens. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1988, s.482.
50. Sermet Sami UYSAL, **İşte Gerçek Yahya Kemal**, s153. 51 Adile AYDA, **Böyle İdiler Yaşarlarken**, s.31 38. 52. Yahya Kemal. Pakistan'a yola çıkışını şöyle anlatır:
- "Kararnameyi ertesi günü Vekiller Heyeti'nden çıkardılar. Fakat beş senedir İnönü'yü görmemişim (...). Cemal Yeşil Katib-i Umumisi idi. İnönü bana Çankaya'da akşam yemeği verdi. Hasan Saka, Necmeddin Sadak, Nihat Erim, Fuat Arım orada idiler. İnönü beni kucakladı. Pakistan'a ait direktiflerini bir kağıda yazıp aldım. Ertesi günü pasaportumu yapıp harcırahımı verdiler. Daha ertesi gün Gara Fuat Arım, Cemal Yeşil vs. geldiler ve 1948'de böylece Pakistan'a gittim. Galiba Mart'ta idi. Trenle Basra'ya, oradan Karaçi'ye vapurla gittim." Sermet Sami UYSAL, **İşte Gerçek Yahya Kemal**, s. 154,
53. ALLANA **Bir Millet'in Yaratıcısı Cinnah**, Çev: Ahmet Edip UYSAL, K. T. Bak. Yay., Ankara 1982, s.498.
54. Reşat Ekrem KOÇU, **İstanbul Ansiklopedisi**, "Beyatlı, Yahya Kemal" maddesi, C: 5, s.2612.
- 55- Sermet Sami UYSAL, a.g.e., s. 154,
56. Adile AYDA, **Böyle İdiler Yaşarlarken**, s.31-38 ve **Yahya Kemal'in Fikir ve Şiir Dünyası**, s.50.
57. Sami UYSAL, **İşte Gerçek Yahya Kemal**, s. 154.
58. H.Vehbi ERALP: 1907 Selanik doğumlu, Türk felsefe tarihçisi. 1958'de Yahya Kemal'i Sevenler Derneği'ni kurdu. Yahya Kemal için, Yahya Kemal'i Sevenler Derneği Neşriyatı, No: 1, 1959, s,95.
59. İspanya'dan Münir (Nurettin Ertegün) Bey'e yazdığı 20 Haziran 1929 tarihli ve Karaçi'den İhsan Şükrü Aksel'e yazdığı 26 Şubat 1948 tarihli mektuplarda, gerek o ülke şartlarından, gerekse de kira bedellerinin gecikmesinden kaynaklanan sıkıntılardan bahsetmektedir. (Mektuplar-makaleler s.3 ve doğumunun 100. yılında Yahya Kemal Beyatlı, s, 191),
60. Peyami SAFA, **Artist**, 24 Eylül 1941.
61. Peyami SAFA Objektif:2, **Sanat Edebiyat Tenkit**, "Yahya Kemal'in Üç Devresi", İkinci Baskı, İstanbul 1976,5.322-323.
62. Sadık Arslankara, "Sanatçı Hakları Telif Hakları mıdır?". **Adam-Sanat**, Aralık 1995, S:121, s.78.
63. Hüseyin ÖZ.BAY, "Yahya Kemal'in Misyonu", **Töre**, "Ölümünün 25. Yılında Yahya Kemal Özel Sayısı", C:13, S: 150, Kasım 1983, s.20.